

NIETZSCHE INTERPRETA L'UTILITARISME (O COM HA TRIOMFAT L'HOME DEMOCRÀTIC)

Manel Villar i Pujol

Catedràtic de Filosofia a l'Institut Guillem Catà de Manresa

Hom no sap ben bé si es tracta de supèrbia o bé d'un estil intencionadament impersonal, però sí es pot constatar que llegint Nietzsche sovint es fa difícil rastrejar els noms que hi ha darrere la seva crítica sagaç de corrents de pensament contemporani. El text que seguidament s'analitza n'és un bon exemple.

Aquests psicòlegs anglesos... Així comença el primer paràgraf de la primera dissertació de *La genealogia de la moral* (1887) Nietzsche. Més endavant intentarem localitzar qui són aquest psicòlegs, ara el que ens importa és analitzar l'interès que ells li han despertat. En primer lloc, aprecia d'ells el fet de ser pioners en la manera d'enfocar la moral: apliquen una història de la moral. Aprecia també la manera d'actuar com a investigadors. Són interessants tant pel que pretenen: treure els draps bruts de les interioritats humanes, com per les seves motivacions: des de la malícia i la vulgaritat, passant pel desengany idealista i la fòbia cristiana, fins a l'addicció al risc i una certa inconsciència. En segon lloc, se sent també amb l'obligació de defensar-los dels atacs injustificats: no els podem considerar com granotes velles, fredes i avorrides que han transformat les interioritats humanes en una mena de pantà repugnant i infecte, sinó que voldria anomenar-los microscopistes de l'ànima, prou valents com per posar per endavant la veritat, per lletja, immoral o anticristiana, a qualsevol altre tipus d'ambició.

Tanmateix, l'interessant d'aquesta proposta no compensa ni de bon tros la seva ignorància ni els errors comesos. En el segon paràgraf és on Nietzsche capgira la seva admiració, sincera o irònica, en menyspreu. Primer se serveix de la paradoxa per tal de desacreditar-la, "són historiadors sense esperit històric". Després, se n'adona que potser no era la visió històrica la seva vertadera intenció sinó la filosòfica.

Tant si val, com la resta de filòsofs quan tracten el tema de la moral comparteixen el mateix vici: "pensen d'una forma essencialment anhistòrica".

Tan bon punt ha acabat la desautorització intel·lectual genèrica, passa a la crítica més concreta, la de l'argument que sintetitza el seu pensament, on podem trobar tot un seguit de categories que li identifiquen: *profit, oblit, costum ...*

Originàriament accions no egoistes foren lloades i anomenades bones per part d'aquells qui eren afavorits per aquestes accions, és a dir, per tant de qui se n'aprofitaven (o resultaven útils). Més tard, hom oblidà aquest origen i aquestes accions que no eren egoistes, pel simple fet que sempre havien estat lloades com a bones per costum, foren estimades també com a bones, com si fossin alguna cosa bona en elles mateixes.

Abans de continuar, caldria assenyalar que Nietzsche en obres anteriors no havia manifestat una desconsideració tan explícita envers aquestes categories. Ans el contrari, per exemple: en *Sobre veritat i mentida en sentit extramoral* (1873), les seves qüestions fonamentals: la gènesi dels conceptes a partir de les metàfores, la creença en la realitat externa o la construcció de la veritat, no s'estava d'emprar-les. Encara més, les tesis principals del llibre no s'entendrien sense el seu ús.

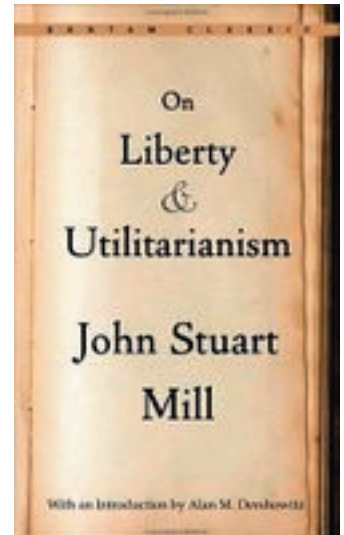
Tampoc no podem passar per alt que a *La Gaia Ciència* (1882) Nietzsche, després de l'anàlisi fet sobre aquest mateix argument, ens advertia d'una contradicció implícita en el principi utilitarista, en l'apartat 21, que porta com a títol Als mestres del desinterès: si "bo" és allò desinteressat, aquells que són els beneficiats d'aquestes accions, haurien d'haver-les declarat "dolentes" i renunciar imme-

diatament als seus efectes benèfics. En canvi, en la Genealogia, cinc anys després, substitueix la denúncia de les inconseqüències del discurs per un enfocament diferent, genealògic. En altres èpoques, ens diu Nietzsche, qui fixava el sentit del terme “bo” no eren els beneficiaris de l’acció bona, sinó aquells que disposaven del poder (nobles) per distanciar-se d’aquells que el suportaven (plebeus). No és, per tant, la utilitat l’origen del terme “bo”, és més aviat un sentiment de superioritat que afecta a qui domina en el moment de relacionar-se amb els dominats. La creació d’una paraula, així com el seu significat, és un acte que pertany al poder: determinar què vol dir això o allò, és la seva prerrogativa, el seu privilegi. Aquest principi que ha governat la història política humana, ha estat ignorat pels psicòlegs anglesos. Si en l’actualitat “bo” ja no s’identifica amb accions que “no són egoistes” és perquè fa temps que s’ha produït un canvi de poder. Una nova cultura dirigida per l’instint de ramat ha substituït l’antiga cultura aristocràtica. Ara els poderosos són uns altres: els antics esclaus s’han imposat als amos. El sistema aristocràtic ha cedit davant un sistema democràtic. El benefici general és el significat de “bo” més adient per als nous temps democràtics. L’utilitarisme ha acabat sent el pensament hegemònic, però els filòsofs utilitaristes (els psicòlegs anglesos) encara no s’han assabentat.

Nietzsche no es limita a assenyalar la ineptitud històrica d’aquests filòsofs, posa en qüestió també la seva competència psicològica. Com, es pregunta, podem oblidar una acció que l’experiència vàlida constantment com a profitosa? Justament, perquè queda contínuament corroborada mai no pot desaparèixer de la consciència. Tot i que no pot estar d’acord, reconeix que el diu Herbert Spencer: “bo” és “allò que des de sempre ha demostrat ser útil” li resulta més convincent que la

definició formulada per John Stuart Mill.

Mill en el capítol 4 de L’utilitarisme (1861) no era conscient que la seva doctrina havia assolit el caràcter d’hegemònica, estava més preocupat de respondre a les crítiques de doctrines morals rivals, especialment les d’arrel kantiana. En els paràgrafs finals del capítol, s’enfronta per últim cop a les objeccions del kantisme, continuant una problemàtica encetada en el capítol 3: la construcció del subjecte moral. Els kantians afirmen: “La voluntat és cosa diferent del desig; una persona virtuosa, o qualsevol persona amb principis fermes, actua sense pensar en el plaer que espera obtenir pel seu compliment”. Una voluntat moral, defensen, és una voluntat que actua només obeint els principis d’una raó pura. Els kantians menystenen el paper dels mecanismes psicològics en l’àmbit moral. Mill admet que la voluntat pot ser una cosa diferent del desig, però al principi la voluntat està dominada per ell (la voluntat és filla del desig). La independització del desig és fruit d’una transformació prèvia de les inclinacions espontànies de la voluntat per efecte de l’educació. L’educació té una funció transcendental: convertir l’individu egoista en un individu altruista. Per aconseguir-ho ha de capgirar les associacions originals de la voluntat egoista: egoisme-plaer/altruisme-dolor. La pràctica d’accions altruistes associades a reforços positius amb el temps pot generar una voluntat alliberada del desig, capaç d’actuar per la virtut mateixa, desinteressadament tal com exigeixen els kantians. Consolidat l’aprenentatge, la voluntat sembla actuar sota el dictat de la raó pura, quan està sota la influència de l’hàbit. Una voluntat kantiana, una voluntat completament desinteressada, és una voluntat que *ha oblidat* com s’ha construït: *una voluntat filla de l’hàbit*.

Originàriament accions no egoistes foren lloades i anomenades bones per part d’aquells qui eren afavorits per aquestes accions, és a dir, per tant de qui se n’aprofitaven (o resultaven útils).

Com veiem, *l'oblit* té un paper rellevant a l'hora d'explicar la transformació d'un subjecte egoista per defecte en un subjecte preocupat pel benestar general. **Mill** ja havia intentat justificar la felicitat com a bé suprem a l'inici del capítol 4: "per demostrar que una cosa és desitjable és que la gent la desitgi". El problema al que s'enfronta **Mill** no és tant si la felicitat és el que la majoria desitja, una evidència empírica, com si el benestar general és el que la majoria hauria de desitjar. La primera qüestió és un fet, la segona, una norma moral. Perquè el major nombre d'individus busqui el benestar general, abans aquests individus s'han de convertir en subjectes morals capaços de sacrificar la seva felicitat individual. I és aquí quan *l'oblit* actua.

Tanmateix, la desídia barrejada amb prepotència amb què **Nietzsche** aborda l'anàlisi dels mecanismes psicològics que actuen en la fabricació dels automatismes altruistes pot justificar-se, més aviat, en el fet que el que veritablement preocupa a **Nietzsche** és narrar la història de com els forts s'han sotmès als dèbils i, no tant, la història de com s'arriba a ser un maximitzador del benestar general. Un tret distintiu dels dèbils és la seva destresa en disfressar la seva predisposició innata a la generositat com el resultat d'un procés educatiu feixuc, d'una renúncia; a més, vet aquí l'astúcia, amb la renúncia es recolzen per exigir al fort que se sacrifiqui també com ells ho han fet. Tanmateix, per a un xai no té cap mèrit comportar-se com a xai, forma part de la seva naturalesa seguir una dieta vegetariana, però s'ha d'utilitzar molta violència perquè un àliga acabi menjant verdura. L'homogeneïtzació radical, la insensibilitat enfront les diferències, el desprestigi de l'individualisme eren consubstancials a la cultura democràtica que, segons ell, dominava la seva època.

A l'home democràtic **Nietzsche** l'anomena el "darrer home" i la seva característica principal és la igualtat. "Cap pastor i un sol ramat! Tots volen el mateix, tots són iguals: qui té sentiments diferents se'n va voluntàriament al manicomi" afirma a *Així parlà Zaratustra*. "Nosaltres hem inventat la felicitat' –diuen els darrers homes, i parpallegen". Tornant al principi, sembla clar que **Nietzsche** estava fent referència a l'utilitarisme, un corrent de pensament que, inconscientment, oferia un nou relat, una versió actualitzada del cristianisme, sobre el qual l'home democràtic havia impulsat el seu triomf sobre l'home aristocràtic.

